

از خوابِ گرانِ خیز!

ای غنچه، خوابیده! چونر گس، نگرانِ خیز
 کاشانه، ما رفت به تاراجِ غمان، خیز
 از ناله، مرغِ چمن، از بانگِ آذانِ خیز
 از گرمیِ هنگامه، آتشِ نفسانِ خیز

از خوابِ گران، خوابِ گران، خوابِ گرانِ خیز
 از خوابِ گرانِ خیز

خاور همه مانند غبارِ سِرِ راهی است
 یک ناله، خاموش و اثرِ باخته آهی است
 هر ذره این خاک، گره خورده نگاهی است
 از هند و سمرقند و عراق و همدانِ خیز

از خوابِ گران، خوابِ گران، خوابِ گرانِ خیز
 از خوابِ گرانِ خیز

نا اوسِ ازل را تو آمینی، تو آمینی
 دارایِ جهان را تو یساری، تو یمینی
 ای بنده خاکِ! تو زسانی، تو زمینی
 صهبایِ یقین در کش و از دیرِ گمانِ خیز

از خوابِ گران، خوابِ گران، خوابِ گرانِ خیز
 از خوابِ گرانِ خیز

فریادِ زِ آفرنگ و دلاویزیِ آفرنگ
 فریادِ زِ شیرینی و پرویزیِ آفرنگ
 عالم همه ویرانه زِ چنگیزیِ آفرنگ
 معمارِ حرم! باز به تعمیرِ جهانِ خیز

از خوابِ گران، خوابِ گران، خوابِ گرانِ خیز
 از خوابِ گرانِ خیز

فرہنگ

خوابِ گران	:	گہری نیند -
خیز	:	(خاستن: اُٹھنا۔ خیزد۔ خیز: فعلِ امر) اُٹھا
خوابیدہ	:	(خوابیدن: سونا۔ اسم مفعول) سویا ہوا۔
نِگران	:	دیکھنے والا، بیٹنا (نگریستن، مصدر)
رفت بہ تاراج	:	(بہ تاراج رفت) برباد ہو گیا۔
غمان	:	(غم + ان) غم کی جمع -
آتشِ نفسان	:	شعلہ بیان اور دردِ دل رکھنے والے لوگ -
خاور	:	مشرق -
اُثرِ باخِیہ	:	بے اثر -
گرہِ خوردہ	:	جسے گرہ لگی ہوئی ہو -
ناموسِ اَزَل	:	اللہ کی ازلی امانت، دینِ اسلام، منصبِ خلافتِ الہی -
آمین	:	(آمین + ی) تُو آمین ہے -
دارایِ جہان	:	کائنات کا مالک، اللہ تعالیٰ -
یسارویمین	:	بایاں اور دایاں، مراد ہے دست و بازو خلیفۃ الہی -
صہبا	:	شراب -
درکش	:	(درکشیدن: چڑھانا، پی جانا۔ فعلِ امر) پی جا!
دیر	:	بُت خانہ -
آفرنگ	:	فرنگ، انگریز، انگلستان، مغربی دُنیا -
دلآویزی	:	دلکشی -
شیرینی و پرویزی	:	ایران کی مشہور رُومانوی داستان خسرو و شیرین فرہاد و شیرین کی
چنگیزی	:	تلمیح۔ اس سے مراد محبوبیت اور حیلہ گری اور دغا بازی ہے -
معمار	:	چنگیز خان جیسا عمل، ظلم و ستم -
باز	:	بنانے والا -
	:	پھر، ایک بار پھر -

تمرین

- ۱۔ ہَذَوِ اقبال از این منظومہ چیست؟
- ۲۔ چرا اقبال شرقی را "غمّارِ سیرِ راہی" گفته است؟
- ۳۔ مقامِ بشردر نظرِ اقبال چیست؟
- ۴۔ اقبال چرا فرنگ را دوست ندارد؟
- ۵۔ منظور از "معمارِ حَرَم" کیست؟
- ۶۔ مندرجہ ذیل استعاروں کی وضاحت کیجیے : غنچۂ خوابیدہ - نرگس - مرغِ چمن - دیرِ گمان - جنگیزی -
- ۷۔ سبق میں استعمال ہونے والے کن الفاظ میں "یائے مصدری" سے اور کن میں "یائے خطاب" الگ الگ لکھیے۔
- ۸۔ تیسرے بند میں استعمال ہونے والے متضاد الفاظ الگ الگ لکھیے۔